

Till Länsstyrelsen i Kronobergs län: Ärendenummer 435-7413-09

Yttrande över skötsel- och åtgärdsplan 2011 för kulturreseptatet Råshult

Naturskyddsföreningen i Kronobergs län anser att det är angeläget att en uppdaterad skötsel- och åtgärdsplan för kulturreseptatet Råshult grundar sig på de senaste forskningsrönen, i synnerhet som avsikten är att göra ett världsarv med det biologiska innehållet i fokus. Vi vill därför avge följande yttrande.

Det är utmärkt att man prioriterar återskapande av utmarken i Råshult, något som är ovanligt i Sverige. På kyrkomarken i Stenbrohult utgjorde utmarken förr två tredjedelar av markerna (Nilsson 2006). Djurslag är då mycket viktigt och nötkreatur bör dominera (se nedan). Det är också bra att man inventerar åkervädd och sommarfibbla, för att mäta resursen för hotade bin. Vi har nyligen visat med data från Stenbrohult att väddsandbipopulationers storlek och överlevnad är starkt styrda av mängden blommor av åkervädd (Franzén och Nilsson 2010). Det starkt hotade väddgökbiet är i sin tur helt beroende av större förekomster av väddsandbin. Det även starkt hotade slåttersandbiet, som har sin största kända förekomst i Norden i Råshult, är helt beroende av en stor förekomst av blommande sommarfibbla (en numera rödlistad växt). Dessa solitära biarter var säkerligen vanliga i Stenbrohult på 1700-talet, men nu bedöms deras överlevnad i Sverige som starkt hotad.

Hotade arter i Råshult ett arv från Linnés landskap

Det är bra att man i Bilaga d listar rödlistade arter, men det torde vara publicerat ca dubbelt så många rödlistade arter från Råshult som anges i planen (se Nilsson m.fl. 2003-2009). Trots att vedinsekter nästan inte alls inventerats i Råshult kan man utgå från att det 20-tal sådana arter som konstaterats på Djäknabygd även finns i Råshult. En särskilt anmärkningsvärd art är trubbtandad lövknäppare, som lever i gamla ihåliga lövträd, och kanske är globalt hotad. Den är även funnen i bok i Råshult, men finns troligen också i de ihåliga asparna med starkoloni i område 3. Särskilt viktigt är att **all vår kunskap om landskapet i Stenbrohult i början av 1700-talet pekar på att de rödlistade arter som nyligen hittats i Stenbrohult förekom i större antal på den tiden**. Att då hugga ned gamla träd eller plöja upp ängar med kritiska resurser för hotade bin är helt orimligt om man vill återskapa ett 1700-talslandskap eller uppnå gynnsam bevarandestatus i Natura 2000-området. I stället måste arbetet inriktats på att öka mängden gamla lövträd, särskilt ekar och bokar, samt ytan örtrik och blomrik ängsmark.

I tabell 3 sid 5 är naturtyp ofullständig för klockgentiana (delvis 6510 och främst 6410).

Träd och buskar i ängen

Antalet äldre ekar är bara i storleksordningen en tiondedel av vad det borde vara. Dessutom finns det nästan inga ihåliga och toppfornade ekar, vilket utgjorde en stor andel av ekarna på 1700-talet. Vid ekinventeringen 1821 noteras i Råshult 500 ekar från inägomarken och 1879 på Råshults Södergård ”315 st vrakekar, de flesta af dålig beskaffenhet” (Nilsson & Rundlöf 1996). Numera vet vi att sådana vrakekar uppkommer vid hög ålder, ofta flera hundra år gamla, varför dessa träd bör ha funnits redan i början av 1700-talet. Dock torde många äldre ekar avverkats före 1879 i Råshult (Eliasson & Nilsson 1999).

Sälgen, som förr var så viktig för biskötseln, har nästan utrotats i kulturreseptatet de senaste 25 åren. Pollenanalyser visar att även al var mycket vanligare förr i Råshult. Att bara tillåta avenbok att uppnå ”björks storlek” säger ingenting då vi inte vet hur stora björkarna var på 1700-talet. Det troliga är att allt från björksly till mycket gamla björkar fanns då. Sammanfattningsvis ger det nuvarande träd- och buskskiktet i den restaurerade ängen en felaktig bild av ängen i början av 1700-talet.

Att de partier som på skifteskartan betecknas som ”backe” skulle ha haft en utvecklad grässvål i början av 1700-talet är felaktigt. Den krontäckning på 40-60 % som anges som mål är helt tagen ur luften och sannolikt för låg. Det var på dessa backar de flesta träden stod, främst ek och bok som var starkt skyddade trädslag på kyrkans marker fram till 1935. Åldersbestämning av bokar på dessa torra backar visar att flera är över 200 år gamla (Mats Niklasson opubl.) och alltså var de träd redan 1841 utan att nämnas i bonitetsklassningen.

Hasselnötter var en viktig föda förr och rikligt med hasselbuskar måste finnas även i ängsgärdet, där tidigare barrträd och nu fårbete förhindrar återetablering. Även slånbeståndet har röjts bort i stor utsträckning, trots att slånbär var en viktig C-vitaminkälla i äldre tider.

Lövtäkt

Hamling av lind för foder är belagd från 1800-talet och framåt. Under 1700-talet och tidigare var linden av avgörande betydelse som råvara för tillvekning av rep m.m. Trakten kring sjön Möckeln är känd som ett av de viktigaste områdena i Sverige med riklig lindförekomst i äldre tider. Hur linden sköttes då bör utredas, men säkerligen var hamlingsintervallet längre än som anges i planförslaget. Även biskötsel var en viktig näring i Stenbrohult i början av 1700-talet och rikligt blommande lindar var en viktig honungskälla för bina. Lindar, applar etc skall släppas upp på rösen och inte slås av årligen. I stället för lind torde björk hamlats i stor utsträckning, och redan Linné säger att björk dominerade lövfodret i trakten.

Ängsflorans spridning till f.d. ängsgärdet

Återskapandet av en ängsflora i område 3 (f.d. ängsgärdet) har helt misslyckats. Anledningen är att området sköts med hårt fårbeta de senaste 20 åren, en skötsel som i dessa trakter är förödande för örtfloran. Nästan i hela området dominerar ljung, bärris och kruståtel samt på högmossen även tuvull. Ett tätt uppslag av björksly, som ratas av betesdjuren, dominerar på kalavverkade partier. Får borde ej beta det som ska bli äng, möjligen med undantag av under september-oktober. Ett måttligt nötbete, kompletterat med enstaka hästar är däremot lämpligt. Denna skötsel är dock ej tillräcklig. Därutöver behövs inplantering av slåtterängsväxter (helst med frö från de slåtterängar på Höö som hävdats kontinuerligt) i kombination med ändrad hydrologi och markkemi (se nedan). Nötkreatur måste vara det dominerade betesdjuret på utmarken, och givetvis även under efterbetet på inägomarken. Fårbetet är idag alldeles för intensivt, vilket ger en starkt utarmad flora. Det förhindrar även lind och hassel att sprida sig till det f.d. ängsgärdet. Under år 2010 fanns t.ex. nötkreatur endast en kort period på Råshult, medan däremot många får betade under hela säsongen.

Hydrologin och markkemi

Hydrologin måste återställas snarast, annars kommer det nu uppväxande björkslyet att dränera våtmarken inom område 3 och en återetablering av tidigare kärrvegetation ej ske. Varför göra om en tidigare utredning som visade att diken kan läggas igen utan fara för järnväg och vägar? På myrar är fuktiga höljor viktiga för floran. Att som föreslås fylla dessa blöta partier med ris strider mot hur naturen såg ut på 1700-talet. För övrigt kan ifrågasättas om det finns någon utredning som visar att blöthål i myren är en fara.

Markens kemiska status måste förbättras, annars kommer det aldrig att återetableras en ängsflora i område 3. Även i den nuvarande ängen är detta viktigt, eftersom ljungens ökning visar på försämrat marktillstånd. Det är framför allt på de områden som brukades som åker i början av 1900-talet som en rik ängsflora har utvecklats efter mångårig sen slåtter, troligen p.g.a. att deras pH är relativt högt. Troligen kalkades dessa områden på 1950-talet, vilket var vanligt i trakten. Den åtgärden räddade nog arter som t.ex. sommarfibbla som idag är rikligt förekommande i Råshult på nuvarande slåtterängar på f.d. åkrar. Avverkningsrester och fagningsmaterial måste lämnas kvar och brännas, helst under våren, för att inte försura marken. Många småbrasor spridda över området ger bäst effekt. Det är helt fel att som nu bränna förnan på stigarna. Dessa brännfläckar i ängen är de bästa platserna att så in ängsfrö enligt ovan och gynnar även de i slåtterängar viktiga ärtväxterna. En del andra partier bör vedaskgödlas med måttliga givor på försök för att testa effekten på floran.

Ytan brukad åker

Det saknas belägg för, och det är heller inte troligt, att alla åkrar som markerats på skifteskartan 1841 var upptagna **i början av** 1700-talet. Svedjelandens roll för sädesproduktionen i trakten är heller inte utredd. Linnés far nämner att Råshult var igenväxt i början av 1700-talet, varför uppgifter 1751 inte visar hur det var flera decennier tidigare. Eftersom område 3 först om många år (decennier?) kan visa upp en örtrik ängsaspekt med typiska ängsväxter blir den totala bilden av relationen mellan åker och äng i Råshult också felaktig om fler åkrar tas upp. Ekonomiska skäl talar dessutom för att man avvaktar med ytterligare brukade åkrar. P.g.a. tidigare gödsling och tidigare och pågående kvävenedfall är åkrarnas produktion på tok för hög. Därför ska de inte gödslas, möjligen kalkas. Nu försvunna åkerogräs bör sås in.

Tid för ängsslåtter och bränning

Tiden för ängsslåttern är helt avgörande för den flora som erhålles. Därför måste slåttern regleras i skötselplanen och i avtal med brukaren. Det mesta av slåttern bör ske under perioden 15 juli-15 augusti med skärande redskap, men områden med mycket klockgentiana och ängsvädd kan slås i september för att gynna dessa arter. Mindre partier där hundkex, nässlor och lentåtel är frekventa bör slås två gånger, varav första gången i mitten av juni innan de satt frö. Växter som inte fanns på 1700-talet föreslås hållas tillbaka och helst tas bort, medan t.ex. försvunna arter återinförs (se Nilsson & Nilsson 2004). Man bör även bränna av slätterängarna torra år på våren för att hålla tillbaka mossor och gynna föryngring av ärtväxter m.fl. örter. Om slätterängarna sköts på rätt sätt, så att en blomrik örtflora återetableras, kan de utgöra en stor pedagogisk tillgång för turister och elever i skolor på alla nivåer.

Djurslag och antal djur

Förutom vad som sägs ovan om djurslag och deras effekt på vegetationen är antalet djur viktigt för hur vegetationen utvecklas. Man hänvisar i förslaget till skötsel- och åtgärdsplan till ett syneprotokoll från 1751 för antalet djur som ängen kan föda, men sådana uppgifter anger inte vad som verkligen fanns utan maximala antal (Per Eliasson, muntl.). Det verkliga antalet djur av olika djurslag som betar i kulturreseptatet bör baseras på bouppteckningar från trakten, helst givetvis från Råshult i början av 1700-talet. Därvid bör man också ta hänsyn till att 26 hektar av Södergårdens 57 hektar utmark fanns norr om inägorna, områden som tyvärr ligger utanför kulturreseptatet (arealuppgifter från Nilsson 2006). För att balansera betetrycket i utmarken på sommaren mot efterbetet på inägomarken på hösten måste således fler djur till på hösten än som kan gå på utmarken Söderhagen under sommaren.

Referenser

- Eliasson, P. & Nilsson, S.G. 1999. Rättat efter Skogarnes aftagande - en miljöhistorisk undersökning av den svenska eken under 1700- och 1800-talen. Bebyggelsehistorisk Tidskrift 37:33-64.
- Franzén, M. & Nilsson, S.G. 2004. Landskapsutnyttjande för vädssandbiet *Andrena hattorfiana* och andra hotade vildbin (Hymenoptera, Apoidea) i Stenbrohult, Linnés hembygd. Entomologisk Tidskrift 125: 1-10.
- Franzén, M. & Nilsson, S.G. 2010. Both population size and patch quality affects local extinctions and colonizations. Proc. Royal Soc., London, B: Biological Sciences 277: 79–85.
- Nilsson, S.G. 2006. Utmarksskogen förr i tiden – uppgifter från Linnés hembygd. Svensk Botanisk Tidskrift 100: 393-412.
- Nilsson, S.G. & Rundlöf, U. 1996. Natur och kultur i Stenbrohult. Naturskyddsföreningen i Kronobergs län. 88 s.
- Nilsson, S.G., Aronsson, G. & Hultengren, S. 2003. Biologisk mångfald i Linnés hembygd i Småland. 2. Rödlistade växter och svampar i Stenbrohults socken. Svensk Bot. Tidskr. 97: 74-93.
- Nilsson, S. G. & Baranowski, R. 2003. Biologisk mångfald i Linnés hembygd i Småland. 3. Rödlistade vedskalbaggar i centrala Stenbrohults socken. Ent. Tidskr. 124: 137-157.
- Nilsson, S.G. & Nilsson, I.N. 2004. Biologisk mångfald i Linnés hembygd i Småland. 4. Kärleväxtfloran och dess förändring i Stenbrohults socken. Svensk Bot. Tidskr. 98: 65-160.
- Nilsson, S.G. & Franzén, M. 2006. Biologisk mångfald i Linnés hembygd i Småland. 5. Dagfjärilar och bastardsvärmare (Lepidoptera: Rhopalocera and Zygaenidae). Ent. Tidskr. 127: 39-55.
- Nilsson, S.G., Bygebjerg, R. & Franzén, M. 2007. Blomflugor (Diptera, Syrphidae) på en gård i Linnés hembygd i Stenbrohult. Ent. Tidskr. 128: 133-148.
- Nilsson, S.G., Franzén, M. & Norén, L. 2007. Hög artrikedom av vildbin (Hymenoptera: Apoidea) i Linnés hembygd i Stenbrohult. Fauna och Flora 102 (2): 48-58.
- Nilsson, S.G., Franzén, M. & Norén, L. 2009. Biologisk mångfald i Linnés hembygd i Småland. 6. Humlor och solitära bin (Hymenoptera: Apoidea). Entomologisk Tidskrift 130: 161-184.

Stenbrohult den 23 maj 2011

För Naturskyddsföreningen Kronoberg enligt uppdrag

Sven G. Nilsson

ordf. Linnébygdens Naturskyddsförening

e-post: sven.nilsson@biol.lu.se